

ВІСНИК

№ 3(8)
ЧЕРВЕНЬ
2007

КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
РЕГІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ГАЗЕТА

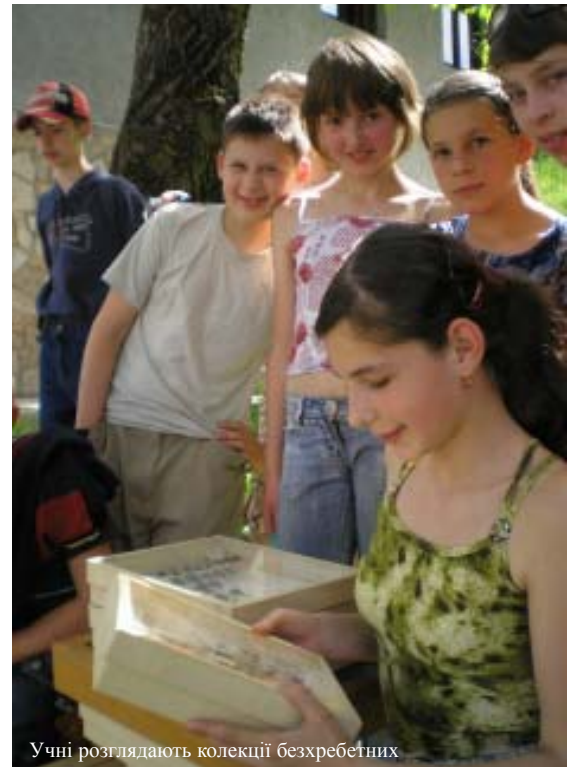
ВСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ВИВЧАЄМО ФЛОРУ, КОМАХ, ЗЕМЛЕТРУСИ

До Всесвітнього дня охорони навколишнього середовища Карпатським біосферним заповідником проведено заходи з учнівською молоддю, на яких школярі набували практичних знань з біології та географії. Програма і зміст заходів добре знайома освітянам та школярам Рахівщини, адже проводяться вони щоліта у заповіднику під час шкільних практик.

Цього року погода сприяла проведенню практичних занять у природі, що дозволяє багато чого спостерігати на власні очі. Так у День птахів діти під керівництвом орнітолога заповідника Годованця Б.Й., оглянули гнізда, вивчали спів різних видів пернатих, спостерігали як дорослі особини вигодовують пташенят. День ентомолога відкрив таємниці світу комах. Науковці зоологічної лабораторії Покин'яча В.В. і Ляшенко Є.К. навчили користуватися ентомологічним сачком, визначати комах різних рядів, продемонстрували ентомологічні колекції. Не менш таємничий і розмаїтий світ рослин вивчали у День флори під керівництвом ботаніків Антосяк Т.А., Юркуц О.Ю. У дендропарку заповідника познайомилися із «гостями з далеких країв» – рослинами-екзотами, на альпінарії – з високогірною флорою Карпат. Про водні ресурси краю, проблеми їх збереження і значення у житті людини дізнавалися у День води. Спільно з учасниками заходу провідний спеціаліст фенолого-метеорологічної лабораторії Піпаш Л.І. виконала хімічні аналізи води на вміст Al^+ , Ca^+ , Fe^+ , рН. З методами збору метеорологічних даних, температурних показників ґрунту і повітря познайомив школярів Кудрич В.І. У День сейсмолога діти дізналися про сейсмічну активність Землі, а також рідного краю, адже чутливі сейсмічні датчики, що встановлені у КБЗ відділом сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України реєструють усі коливання земної кори – як ті, що відбуваються на відстані десятків тисяч кілометрів, так і місцеві. Про причини виникнення, походження та типи землетрусів розповів Бундзяк Й.Й.

Загалом учасниками заходів на центральній садибі заповідника стали понад 300 учнів Рахова. Така активна участь була би неможливою, якби не допомога в організації транспортних перевезень школярів, надана районними відділами культури та освіти Рахівської РДА, а також адміністрацією заповідника.

Учні розглядають колекції безхребетних

МУЗЕЙ ВІДЧИНІВ ДВЕРІ НАВСТІЖ

5 червня, у Всесвітній день охорони навколишнього середовища, у Музеї екології гір Карпатського біосферного заповідника проведено День відкритих дверей.

Екскурсія у Музеї екології гір

Цієї весни вже вдруге адміністрація заповідника здійснює такий крок, спрямований на підвищення рівня екологічних знань шкільної молоді через популяризацію Музею. 18 травня щорічно відзначається Міжнародний день музеїв, на честь якого також Музей екології гір гостинно відчинив свої двері для школярів Рахівщини. Цього року спільно із вчителькою географії Штефурою М.П. було підготовлено екскурсиводів з числа учнів ЗОШ I-III ст. №1 м. Рахова. Школярі чудово справилися із завданням: ґрунтовно підготувалися, швидко навчилися правильно викладати свої знання для висвітлення експозиції. Численні репетиції допомогли повністю позбавитися хвилювання при роботі з екскурсійними групами. Отже, експеримент виявився вдалим. Такій допомозі при напливі екскурсантів працівники Музею були дуже раді. Однак найголовніше, що діти хочуть не лише більше дізнатися про свій край, але й поділитися своїми знаннями з друзями, ровесниками з інших навчальних закладів, гостями міста.

Працівники заповідника заздалегідь повідомили відділ освіти, школи Рахова про дату проведення Дня відкритих дверей, зокрема, були надруковані оголошення, поширені плани екоосвітніх заходів. Загалом Музей безкоштовно прийняв 380 школярів. Найбільшу активність традиційно проявили Рахівські міські освітні заклади та загальноосвітня школа с. Луг.

Вікторія Бундзяк.

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ЄВРОПА НАВЧИТЬ І ДОПОМОЖЕ

Проблема охорони довкілля у нашому гірському краї, який вважається одним із найчистіших і приваблюючих туристичних куточків України, стає делікатним питанням. Адже, саме тут, у верхів'ї Тиси, останніми роками утворюються руйнівні паводки та зсуви, які створюють загрозу мешканцям населених пунктів області, розташованих у пониззі ріки, а також в Румунії, Угорщині. Карпатський біосферний заповідник протягом останніх років на всіх рівнях піднімає питання сталого природо-користування в Карпатах, використання досвіду та співпраці в цьому європейської спільноти. Ось і нещодавно у Рахові, з ініціативи директора КБЗ, доктора біологічних наук, професора Ф.Д.Гамора, та

німецького відділення Всесвітнього Фонду охорони природи (WWF), два дні проходила конференція щодо представлення проекту "Міжрегіональний захист річок і організація роботи по боротьбі з відходами в річкових долинах верхньої Тиси на територіях України, Румунії та Угорщини і підготовка проекту в рамках Європейської добросусідської ініціативи". Сюди з'їхалися сільські голови Тячівського, Хустського, Виноградівського та Рахівського районів, населені пункти яких розташовані в басейні Тиси.

Відкрив конференцію директор Карпатського біосферного заповідника Ф.Д.Гамор. Він підкреслив, що Карпатсько-Тисянський регіон, який займає територію 157 тис. квадратних кілометрів, є найвразливішим, а проблеми Закарпаття, зокрема Рахівщини, віддзеркалюються в Румунії та Угорщині. У Тису впадає 9,5 тисяч річок і потоків, а в її басейні розташовані кілька сотень населених пунктів, мешкає близько 1,2 мільйона людей. Лише Закарпаття, за даними науковців, продукує щороку 4 млн. тонн сміття. Ось чому охорона і збереження довкілля басейну Тиси – надзвичайно важлива і конференція покликана не лише обговорити проблеми, але й визначити пріоритетні шляхи їх вирішення.

Привітав учасників конференції і голова міста Рахова Я.В.Думин. Він розповів про столицю Закарпатської Гуцульщини та про проблеми, які міська влада повинна вирішити самотужки.

Потім керівник проекту Георг Раст (Німеччина) розповів про проект, ініціативу та тренінги, які проводяться в рамках програми Європейської добросусідської політики, як інстру-

менту добросусідства та співробітництва у Європі, а також про його мету – розвиток та адаптування запитів та пропозицій щодо фінансування фондом Євро-союзу.

– Закарпаття знаю добре, адже працював у кількох проектах, які втілювалися програмами TACIS, а зараз у WWF, яка займається вирішенням екологічних проблем, – сказав він. – Лише для розробки згаданого проекту виділено 100 тис. євро. 80 тисяч – від міністерства охорони навколишнього природного середовища Німеччини і 20 тисяч – фондом WWF. Рахів вибрано не випадково, адже знаємо, що саме тут зароджуються екопроблеми Тиси. Проект став реальністю завдяки новій політиці добросусідства Євро-союзу. Ще одним пунктом для розробки локального проекту стане село Чепи Виноградівського району, сільська громада якого має досвід прикордонного співробітництва у вирішенні екологічних проблем. Головна частина проекту – розробка плану регулювання басейну Тиси та менеджментплану, каталогу заходів щодо забруднення, тренінгові сесії його учасників, шляхи інфор-

мованості населення та інші. Консультант проекту Сергій Попов розповів про сучасні проблеми сміття та стічних вод при Тисі, про деякі результати опитування в населених пунктах краю.

Директор Карпатського біосферного заповідника Ф.Д.Гамор звернув увагу присутніх на сучасні підходи, активні дії й раціональні плани щодо вирішення проблем складування, сортування, утилізації та переробки твердих і рідких відходів басейну Тиси. Зокрема такий досвід вже є у місті-побратимі Рахова – угорському Сегеді на Тисі, де діє сучасне підприємство з переробки сміття і є досить прибутковим. Сьогоднішня конференція свідчить про важливість вирішення екологічної ситуації на цій ріці, зацікавленість Європи в цьому, запровадженні нових підходів співробітництва в рамках Європейської добросусідської ініціативи.

Цікавим і навчальним для учасників конференції був виступ голови правління ресурсно-аналітичного центру "Суспільство і довкілля" Наталії Андрусевич, яка говорила про вступ до проекту та його базові питання. А Андрій Андрусевич з цього ж

центру ознайомив учасників заходу з програмою проекту та локальними проектами фінансування Євро-союзу.

Сільський голова с.Чепи Володимир Ребрик поділився досвідом та ініціативами громади щодо збору і вивезення побутових відходів.

Про ідеї та розробку ділових засобів для локальних заходів і проектів вирішення екопроблем Тиси говорив Георг Раст.

Конференція викликала в її учасників жваве обговорення і дискусії навіть в кулуарах й виходила за рамки її головного питання.

Підсумки роботи зібрання підбив Георг Раст, який відзначив, що перша зустріч із розробки проекту стала не лише перспективним планом дій, як інструменту реалізації Європейської політики сусідства, а й визначила пакет екологічних проблем сільських громад, які ввійдуть до розробки проекту при партнерстві Румунії та Угорщини, а головне – небайдужість кожного за майбутнє краю.

Учасники конференції відвідали Музей екології гір заповідника КБЗ та побували в географічному Центрі Європи.

Іван Волощук.

ЖИТТЯ ЗАПОВІДНИКА У ПОДІЯХ І ФАКТАХ**КАРПАТСЬКИЙ БІОСФЕРНИЙ
ЗАПОВІДНИК
СТАНЕ БІЛЬШИМ**

Державне управління охорони навколишнього середовища продовжує проведення заходів, передбачених Законом України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на період 2000-2015 років». У рамках цього закону 12 січня 2006 року прийнята обласна програма перспективного розвитку природозаповідної справи та екологічної мережі в Закарпатській області на 2006-2020 роки.

Одним із центральних пунктів програми є розширення території Карпатського біосферного заповідника. З метою вирішення цього питання заступник міністра охорони навколишнього природного середовища України Павло Большаков та начальник держуправління в Закарпатській області Андрій Погорелов 7 червня відвідали Рахівський район, де зустрілися з представниками місцевої влади, а також обговорили проблемні моменти з цього приводу. Наразі визначено шляхи погодження проектно-технічної документації.

**ПРОЯВ НАРОДНОЇ
ДИПЛОМАТІЇ**

До Карпатського біосферного заповідника з кожним роком зростає інтерес вітчизняних і зарубіжних наукових установ та вищих навчальних закладів, в першу чергу як до природної лабораторії та учбово-методичної бази.

Тут з успіхом проходять Всеукраїнські науково-практичні семінари освітян та навчально-виробничі практики студентів із багатьох вузів України та інших Європейських країн.

Так, нещодавно в біосферному заповіднику студіювали природничі науки студенти та аспіранти Клайпедського університету прибалтійської Литви, чеського лісогосподарського факультету із міста Брно, Варшавського сільсько-господарського університету тощо. А найстаріший німецький університет прикладних наук із міста Еберсвальда визначив Карпатський біосферний заповідник, як один з найважливіших наукових та навчальних об'єктів для підготовки німецьких фахівців у галузі лісівництва та охорони природи. Тому, щорічно великі групи студентів та викладачів цього вузу вивчають досвід роботи біосферного заповідника у збереженні та сталому використанні природних ресурсів, знайомляться з унікальною флорою і фауною, пізнають закономірності функціонування пралісів та інших ділянок дикої природи. Ось і цими днями німецькі студенти і професори провели практичні заняття в музеї екології Карпат та Угольських пралісах, здійснили навчальні екскурсії по екологічних стежках в Куйзійському та Марамороському масивах.

Важливим елементом навчально-виховного процесу став вечір українсько-німецької дружби, який організувала адміністрація біосферного заповідника у місті Рахові. Виступи Рахівського міського голови Ярослава Думина, Костиливського сільського голови Ольги Сметанюк, заступника начальника відділу культури і туризму районної державної адміністрації Миколи Тафія, почесного громадянина міста Рахова Іллі Руснака, провідного інженера Рахівського лісодослідного господарства Бориса Бойчука, автора цих рядків та самодіяльного гуцульського ансамблю Костиливського сільського будинку культури збагатили німецьких студентів знаннями із життя, культури, та побуту українських горян. А розповіді наших гостей – декана лісогосподарського факультету П'єра Ібіса та професора Томаша Завіла – Нієдзвескі, німецькі пісні і запальні гуцульські танці у виконанні німецьких студентів, стали справжнім проявом народної дипломатії у Центрі Європи.

**КАРПАТО-ТИСЯНСЬКИЙ
ФОРУМ**

В кінці травня у Виноградіві відбулося друге засідання Карпато-Тисянського форуму. У його роботі взяли участь науковці, представники органів місцевого самоврядування та громадських неурядових організацій з України, Угорщини, Словаччини, Румунії та Сербії.

З вітаннями до учасників зібрання звернулися Виноградівський міський голова С.Бочкай та Генеральний консул Угорщини в Ужгороді В.Сікловарі. З доповіддю «Про проблеми Карпато-Тисянського регіону та його значення у Європі» виступив організатор форуму, журналіст та громадський діяч Угорщини Ш.Егрі. Він проаналізував екологічну та соціально-екологічну ситуації у басейні Тиси, запропонував комплекс заходів, спрямованих на об'єднання зусиль громадськості в оздоровленні та розвитку Карпато-Тисянського регіону. У дискусії взяли участь заступник начальника обласного управління водного господарства О.Іваницький, автор цих рядків та ряд керівників органів місцевого самоврядування і громадських неурядових організацій з притисянських країн.

Учасники форуму схвалили Міжнародну хартію «Тиса», якою ініціюється здійснити комплекс додаткових заходів щодо зменшення забруднення ріки та попередження імовірності виникнення катастрофічних паводків на Тисі, залучити інвестиції ЄС у розвиток водогосподарської, туристично-рекреаційної та транспортної інфраструктури тощо. У Хартії наголошується, що вирішення проблем Карпато-Тисянського регіону, який від Карпатських гір до Дунаю займає 157 тисяч квадратних кілометрів із 16 млн. чоловік населення, буде сприяти формуванню нового обличчя всієї Європи.

Добірку підготував
Федір Гамор

ОХОРОНЯТИ ДОВКІЛЛЯ БУДЕ І ЦЕРКВА

З 14 по 17 червня в Ужгородській греко-католицькій академії проходила Міжнародна наукова конференція «Церква і навколишнє середовище: європейський досвід та українські перспективи».

Участь у ній взяли представники духовенства, провідні екологи і фахівці по сталому розвитку, представники недержавних організацій, органів влади, природоохоронних органів, письменників, митців, журналістів.

Обласну владу представили заступник голови облради Василь Брензович, керівник апарату облдержадміністрації Михайло Попович та начальник Державного управління охорони навколишнього природного середо-

вища в Закарпатській області Андрій Погорелов. Усі вони виступали з вітальним словом. На конференції також були розглянуті питання участі і ролі Церкви у збереженні довкілля при тісній співпраці з органами влади, місцевого самоврядування, науковими установами, освітніми закладами та громадськістю

ПОДОРОЖІ

АВСТРАЛІЙСЬКИЙ МАНДРІВНИК ПОДОРОЖУВАВ КАРПАТАМИ

Двадцятивосьмирічний австралійський мандрівник Тім Коуп, не дивлячись на свою молодість, вже добре знаний у світі. Ще в 1998 році здійснив експедицію лісами Фінляндії та півночі Росії, а в 1999-2000 рр – подорож (10 тис. км.) велосипедом через Росію і Монголію, в 2001 році – 5 тис. кілометрів дерев'яним човном по Єнісею до Північного Льодовитого океану. Він член Географічного товариства Австралії та Британського королівського географічного товариства, отримав австралійську нагороду «Дух пригоди», американським журналом «Outside» (2002 р.) включений до списку 25 найвідоміших молодих дослідників – мандрівників світу. В цьому році документальний фільм про його подорожі на кінофестивалі в Австрії отримав нагороду, а в 2006 році визнаний австралійським географічним товариством мандрівником року. Це не повний послужний список Тіма Коупа, адже прагнення пізнати світ, культуру, народні традиції знову і знову кличуть в нові мандрівки.

У 2004 році почав нову кінну подорож з Монголії до Угорщини, шляхом, який у XIII столітті пройшли орди Чингісхана. За три роки з трьома кіннями і собакою він пройшов через Росію, Казахстан та Україну.

Цими днями Т. Коуп перейшов Чорногірський хребет і зупинився у Карпатському біосферному заповіднику, зустрівся з заступником Міністра охорони навколишнього природного середовища України П.Я. Большаковим та науковцями, розповів про свою подорож та поділився враженням про цей чарівний куточок Карпат, його гостинних людей.

– Про цю подорож мріяв давно, – каже мандрівник. – Кілька років збирав кошти, частково фінансує мене Географічне товариство Австралії. Хотів пройти шляхом монгольських завойовників, пізнати як змінився світ за віки, чи збереглися бодай якісь зерна культури кочових племен, зокрема, в Казахстані, Калмикії, Криму. Про подорож знімаємо телефільм, сюжети з якого вже було показано на кількох телеканалах, зокрема на «1+1».

Приємно, що всюди мене

гостинно зустрічають, допомагають. Особливо мене вразили Карпати, його старанні, працьовиті і добродушні люди. А це залишає добру пам'ять на серці про цей самобутній куточок України. Через кілька днів, перетну кордон у Чопі і далі подорожуватиму Угорщиною.

Федір Гамор,
директор Карпатського
біосферного заповідника.

На фото: Тім Коуп, заступник
Міністра охорони навколишнього
природного середовища України
П.Я. Большаков
та директор КБЗ Ф.Д. Гамор.

ГОСТІ ЗАПОВІДНИКА

ЛІСІВНИКИ НІМЕЧЧИНИ ЗАХОПЛЕНІ ПРАЛІСАМИ

Впродовж п'яти днів група лісівників Німеччини (9 осіб) на чолі з керівником Департаменту державних лісів цієї країни Гунтером Лошвітцом відвідала Карпатський біосферний заповідник. Вони ознайомилися з діяльністю КБЗ, цією науково-дослідною установою міжнародного значення, відвідали унікальні масиви Черногори.

Гостей найбільше цікавили природні ліси та праліси, робота зі збереження біорізноманіття, організація демонстраційних проектів з традиційного природокористування, розвитку лісового і сільського господарств, туризму, рекреації і еколого-освітньої діяльності.

Велике враження німецькі лісівники отримали, відвідавши праліси заповідника, які за площею найбільші у Європі. Гости

залишились дуже задоволеними станом охорони пралісових екосистем і організацією моніторингових досліджень. Вони налаштовані всіляко надавати допомогу в проведенні комплексних досліджень унікальних природних лісових об'єктів.

З другого боку їх дуже стурбував стан лісових доріг у нашому краї.

Німецькі лісівники висловили щирю вдячність керівництву КБЗ за велику роботу зі збереження унікальних природних комплексів Європи.

Дмитро Сухарюк,
кандидат біологічних наук.

На фото: Німецькі лісівники у Черногірському масиві;
Василь Лавний, кандидат сільськогосподарських наук,
доцент ЛНТУ, перекладач та Дмитро Сухарюк

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

ВИДАНО ПОСІБНИК

Карпатський біосферний заповідник разом з Голландським Королівським товариством охорони природи видали Методичний посібник для виконання робіт у рамках українсько-голландського проекту «Праліси Закарпаття (Україна) як ядрові зони Пан-Європейської екологічної мережі» (проект VBI-MATRA 2006-2007).

У посібнику на 60 сторінках, на українській та англійській мовах за авторством Ф.Д.Гамора, П.Фейна, Я.О.Довганича, Д.Д.Сухарюка, С.М.Зиман, М.І.Волощука викладено методика оцінки природності та незайманості лісу

з метою виявити пралісові деревостани. Оцінка лісу здійснюється на основі розробленої системи критеріїв, які в сукупності допомагають встановити, чи є даний ліс пралісом. Посібник, групою науковців, розроблявся для Карпатського регіону, але принципи, закладені в ньому, можуть бути з успіхом застосовані і в інших регіонах.

Цей двомовний посібник виданий для науковців, спеціалістів, працівників органів влади, студентів та широкого загалу.

Іван Волощук.

ВОНИ У ЧЕРВОНІЙ КНИЗІ УКРАЇНИ

РИСЬ

На території Карпатського заповідника знаходить собі притулок рідкісний хижак, занесений до Червоної книги України – рись. Її легко впізнати за її характерною «котячою» головою з трикутними вухами, прикрашеними чорними китицями. Вона має відносно короткий тулуб і довгі мускулисті ноги з великими лапами, між подушечками яких росте густа шерсть. Такі лапи в зимовий період прекрасно служать як «снігоступи». На відміну від переважної більшості інших видів котячих, хвіст у рисі коротенький, неначе обрубаний.

Кілька сторіч тому рись була звичайним видом в лісах усїєї Європи, але вже на початку 20 століття вона майже зникла на території Західної Європи. Сьогодні Карпати дають притулок одній з не багатьох популяцій рисі, які ще збереглися в Європі. Саме тому Карпатська популяція використовується для реінтродукції рисі у тих місцях, де вона була винищена – в Альпах, на Балканах та в інших регіонах.

Рись – сильний хижак, здатний проходити великі відстані, вистежуючи здобич, годинами вичікувати в засідці, щоб врешті здійснити блискавичний стрибок на свою жертву. Якщо доводиться долати водні перешкоди, то рись демонструє здібності прекрасного плавця. Все це робить її грізним мисливцем. І справді, рись здатна вполювати здобич вдвічі більшу за себе. Навіть олені можуть стати її жертвою. Але здебільшого рись полює на козуль, зайців, молодняк оленів та кабанів, не відмовляючись і від меншої здобичі, включаючи навіть комах. Рись активна в основному в сутінках або вночі, переважно перед самим

світанком або в перші сутінки. Як і більшість котячих, вона добре бачить навіть в умовах мінімальної освітленості. Рись потребує лише одну шосту частку світла, яке необхідне людині. Така здатність пояснюється тим, що око рисі має позаду сітківки особливу мембрану, яка виконує роль дзеркала і відбиває світло назад через сітківку. Таким чином світло двічі проходить через сітківку, що робить зображення яснішим. Гострота зору у рисі також вражає. Мишу вона помічає за 75 метрів, а зайця – за 350 метрів, а це перевищує сумарну довжину трьох футбольних полів.

Рись, як і більшість котячих, по натурі індивідуаліст. Індивідуальна територія однієї особини може досягати 170 квадратних кілометрів. Із самцем цю територію можуть ділити одна або дві самки, які, однак, тримаються відособлено від нього.

Оскільки самки і самці рисі мешкають окремо, то, щоб знайти шлюбного партнера, у них є спеціальні пристосування. Так, у шлюбний період самка робить пахучі позначки і голосно кричить. Це значно спрощує самцеві завдання відшуку своєї «половини».

Самки рисі – дбайливі матері. Народжених у травні рисенят, яких, як правило, буває від двох до чотирьох, вони доглядають протягом 8-10 місяців – практично до початку наступного періоду парування.

Чисельність рисі на території Карпатського біосферного заповідника невелика – всього 6-8 особин. Однак вони не живуть постійно в заповіднику, оскільки його території їм не достатньо, щоб задовольняти свої життєві потреби.

Особливістю рисі є те, що вона потребує два типи середовища для свого існування: ділянки дрімучого старого лісу для захисту і народження потомства та буйних, соковитих галявин з молодим

лісом, де люблять триматися козулі та зайці – улюблена її здобич. Ця особливість утруднює охорону цього хижака, оскільки існування заповідних (природоохоронних) територій саме по собі не вирішує проблеми його збереження. Вирішити проблему охорони рисі допоможе формування в Українських Карпатах екологічної мережі, яка передбачає створення екологічних коридорів. Такі коридори дозволять рисі більш безпечно здійснювати свої мандрівки.

Ярослав Довганич,
завідувач зоологічної лабораторії КБЗ

КВІТИ ДРЕВНЬОЇ ІЛЛІРІЇ

Високо в горах росте рослина, яку в народі називають Гінзура. Літературна назва – тирлич жовтий (*Gentiana lutea* L.). Зростає у гірських районах Центральної і Південної Європи та у північно-західній частині Малої Азії. На Україні поширена лише в субальпійському поясі Українських Карпатах. Належить до альпійського елементу флори і має європейський тип ареалу. В межах Українських Карпат зростає на Свидовецькому, Чорногірському, Мармароському гірських масивах.

В легенді про тирлич жовтий сказано ...

Від узбережжя Адріатики і до синього Дунаю простягалась давня Іллірія. Там, на схилах Альп і Динарського нагір'я, жили мужні предки південних слов'ян: ілліри, далмати, істри.

Але потім, у другому сторіччі до нашої ери Іллірія підпала під владу могутнього Риму. Цар іллірійців Гентіус з воїнами відступив у високі гори, звідки ще доведено продовжував війну проти римських легіонів. Важко було воїнам у горах. Холод і важкі дороги ятрили їхні рани. Через нестачу харчів почалися хвороби. Воїни знесилились, занепала дисципліна у військах. Саме тоді за легендою, Гентіусу з'явилася у сні видіння і чийсь голос звернувся до нього:

„В боях знесилились твої люди, царю. Незабаром у тебе не буде військ боронитися від римлян. Треба підняти дух воїнів. Треба надати їм сили для походів і боротьби. Серед гарних квітів Іллірії шукай ліків для людей, Гентіусе”. Вранці цар наказав розбити табір на вершині гори Триголів. Протягом літа стояли там воїни-іллірійці. Гентіус весь час випробовував на собі дію гірських квітів. Були вони гіркі й солодкі, кислі й позбавлені смаку, запашні і сморідні. Кілька разів натрапляв цар і на отруйні рослини. Все

пережив. Аж ось, одного разу, викопав з ґрунту довгі жовті кореневища. Покуштував – вони були гіркі. Але Гентіус відчув, що втрачені сили відновлюються в його тілі. Він наказав напоїти відваром з цих рослин воїнів і через деякий час вони одужали. Рани й виразки швидко загоїлись. Незабаром війська були знову готові до бою. В честь царя іллірійців Гентіуса, який відкрив лікувальні властивості кореневищ була названа рослина *Gentiana*.

В медицині використовують коріння тирличу, які вміщують гіркі глікозиди, алкалоїди, олії, флавоноїди, аскорбінову кислоту. Тирлич жовтий здавна входить в фармакопеї багатьох країн. Використовують у вигляді екстракту і настойки коренів для покращення травлення. Ця рослина також добрий медонос, цвіте довго, утворюючи дуже багато квітів. Її можна виростити в себе на присадибній ділянці з насіння, яке треба висівати восени, щоб пройшла природна стратифікація. В природі рослина вперше зацвітає на 10-12 рік, а в культурі на 4-6 рік життя і може стати прикрасою любого саду.

Науковцями ботанічної лабораторії закладено моніторингові пробні площі в місцях поширення тирличу жовтого, де проводяться щорічні дослідження за станом високогірних популяцій, вивчаються біоморфологічні особливості, розвиток, розмноження, ценотична структура та інше. Згодом підготуємо до друку монографію.

В більшості країн Європи природні зарості тирличу жовтого взяті під охорону. Цей вид занесено до Червоної книги України, а отже потребує посиленої охорони.

Микола Волощук, Тетяна Антосяк
(ботанічна лабораторія)

ФЕСТИВАЛЬ

ГЕОГРАФІЧНИЙ ЦЕНТР ЄВРОПИ
РОЗЦВІВ ЮНИМИ ТАЛАНТАМИ

У цьому мальовничому куточку Рахівщини, в Центрі Європи, на березі гомінкої річки Тиси, 29 червня відбувся фестиваль “Тиса – молодша сестра Дунаю”, який зібрав юні таланти з усього району.

Вже чотири роки поспіль за підтримки міжнародної екологічної організації ICPDR у країнах басейну Дунаю відзначається день цієї річки, а цього року за ініціативи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України таке свято вирішено провести на Україні, у географічному Центрі Європи.

Відкриваючи це барвисте дійство заступник голови Закарпатської обласної громадської організації “Всеукраїнська екологічна ліга” В.М. Манівчук, представник Міжнародної комісії охорони р. Дунай О.Г. Марушевська, директор Карпатського біосферного заповідника, доктор біологічних наук, професор Ф.Д. Гамор, представник інституту водного господарства з Братіслави (Словаччина) Петер Маток та інші виступаючи підкреслили важливість привернути увагу громадськості, особливо молоді до охорони одного з найціннішого багатства Європи – річок.

У 1993 році в Софії (Болгарія) підписано Конвенцію про співробітництво щодо захисту і збалансованого використання Дунаю. До басейну ріки входять 19 країн Європи. У Конвенції сформульовані три головні цілі: збалансованого і невиснажливого водокористування у басейні Дунаю, зменшення забруднення Чорного моря, контроль за ризиками, причиною яких можуть стати аварії антропогенного походження та екстремальні природні явища.

Для захисту басейну Дунаю у 1999 році була створена Між-

народна комісія з охорони – Дунай (ICPDR), потужна екологічна організація, яка об'єднала 13 країн.

День Дунаю є спільним Пан-Європейським заходом, спрямованим для інформування громадськості екологічного стану та підвищення екологічної культури населення –

відношення до річок.

І ось, свято розлилося піснями, віршами про Тису, одну з найбільших приток Дунаю, про гомінкі потоки, які живлять велику ріку, їх екологічні проблеми, збереження і охорону.

Більшість дітей самі написали вірші та пісні про нашу срібну річку, чим показали, що у селах на берегах Чорної, Білої та самої Тиси живуть не лише старанні, працюючі, дбайливі, але й талановиті люди, особливо наша молодь.

Один за одним підходили до мікрофону п'ятикласниця Ольга Ворохта, шестикласниця Іванна Савляк, п'ятикласник Назарій Мисинчук, восьмикласниця Анна Дан, семикласник Василь Штефура з Рахівських шкіл, семикласниця Ольга Пукман, шестикласниця Світлана Тафій з Кобилецької Поляни, п'ятикласниця Ірина Шутева з Видрички, семикласниця Наталія Дерда, Яна Лемен з Верхнього Водяного, восьмикласниця Мар'яна Савчук, шестикласниця Христина Лар, Емілія Романюк з Ділового, п'ятикласниця Світлана Репарук з Чорної Тиси, дев'ятикласниця Віталія Боднар з Костилівки,

Гуцулочки з Лазещини.

фольклорний колектив “Гуцулочка” з Лазещини...

Хіба всіх юних, цікавих і самобутніх перерахувати, адже барвисте дійство декламаторів, поетів, співаків, музикантів тривало близько п’яти годин на якому показали свої таланти майже сто учасників фестивалю.

Крім того, тут же було розгорнуто виставку творів юних художників з усіх шкіл району.

Тому й журі свята дуже важко було визначитися, дати перевагу комусь із його учасників.

Підбиваючи підсумки свята і конкурсу одночасно, організатори відзначили всіх за високу виконавську майстерність, за екологічну освіченість та турботу про наші річки і потоки, які, на жаль, із-за байдужого ставлення окремих громадян, не роблять доброго іміджу цьому чарівному куточку Закарпаття.

– Наші біди починаються з екологічного невігластва – сказав нам директор КБЗ Ф.Д. Гамор. – Заповідник багато робить, щоб переломити психологію громадян. Наші річки і потоки – не смітте-

провоєди. Але подивімось, як виглядають їх береги, захламлені різним побутовим сміттям і непотребом. Хто це робить?

Ще одна проблема – вирубування лісів, це не лише суцільні рубки, які у Європі давно не проводять, але й вздовж потоків. Ми повинні разом думати про піднесення екологічної культури населення, і приємно, що саме такі заходи роблять добру справу, посилюють у серця юні зерна любові до самобутньої природи краю, до струмків, потоків, річок, які є його окрасою.

Ми маємо багато надзвичайно здібних дітей, – продовжив розмову дирек-

тор Лазещинської ЗОШ I-III ступенів І.І.Бунтушак. – Із захопленням слідкував за виступами наших діточок, які прикрасили Центр Європи. І це – подяка нашим вчителям, які віддають їм частинку серця, щоб наші вихованці були дбайливими господарями рідного краю.

Журі фестивалю нагородило всіх його учасників дипломами, подарунками, а серед юних художників – найкращим визнано Ріхарда Євцького з Діловецької ЗОШ I-III ступенів, який побуває, як переможець, в Австрії, юну співачку з Рахівської ЗОШ I-III ступенів Ольгу Ворохту, у її виконанні “Пісня про Тису” стане гімном щорічного такого фестивалю у Центрі Європи.

Офіційним спонсором свята талановитої юні Рахівщини було ТОВ “Аква Євро Центр”.

Потім учасники фестивалю відвідали Музей екології гір заповідника, де ще раз переконалися, що до природи треба ставитися дбайливо, бо ліси і річки – життя на планеті Земля.

Іван ВОЛОЩУК

Група юних співачок з Костилівки.

Адреса редакції:

вул. Красне Плесо, 77, а/с 8, м. Рахів,
90600 Закарпатська обл.
Контактні тел: (03132) 2-21-93, 2-29-14.
Ел. пошта: cbr@rakhiv.ukrtel.net
http://cbr.nature.org.ua

Засновник і видавець: Карпатський біосферний заповідник.

Свідоцтво про державну реєстрацію
Зт № 401 від 25. 01. 2006 року.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Федір Гамор (шеф-редактор),
Іван Волощук (редактор),
Василь Покин’череда,
Дмитро Саїк, Юрій Беркела,
Дмитро Сухарюк,
Ярослав Довганич,
Йосип Бундзяк,
Олег Борик (комп’ютерний дизайн та верстка).

Відповідальність за достовірність фактів несе автор.

Газета віддрукована у Хустській районній друкарні.

Замовлення №

Тираж 1000 примірників.